

REFUGIATS CLIMÀTICS: UNA CONDICIÓN INVISIBILITZADA

Font: Omar Carbonero

La comunitat científica adverteix que, el 2050, fins a 250 milions de persones podrien ser refugiades climàtiques, però de moment no se'ls ofereix cap estatut. Aquestes poblacions que es veuen obligades a desplaçar-se no tenen cap règim de protecció legal que les empari com a refugiats. Aquest fet suposa un problema tant mediambiental com humanitari. Però abans d'endinsar-nos en la problemàtica és fonamental deixar clar què entenem per refugiats mediambientals i desplaçats climàtics i com de controvertits han estat i són aquests conceptes.

La primera aproximació cap a la preocupació sobre els refugiats es manifesta en la Convenció de Ginebra de 1951, ja que els països europeus consideraven necessari canviar la conceptualització del terme "refugiats" en funció de quina és la causa dels desplaçaments. No obstant això, en la mateixa Convenció no es va abordar la problemàtica del

canvi climàtic i per tant, no es va aconseguir visibilitzar el factor mediambiental com a motiu de desplaçament forçós. Encara amb això, és per primera vegada quan s'estableix un vincle formal entre una agència internacional i un Tractat.

El 1967, l'Assemblea General de les Nacions Unides va adoptar el Protocol relatiu a l'Estatut dels Refugiats que va suprimir totes les limitacions temporals i geogràfiques del mandat de l'Alt Comissionat. Actualment 140 països han ratificat la Convenció de 1951 i el Protocol de 1967, entre ells Tuvalu, Nova Zelanda i Austràlia, països directament afectats pel canvi climàtic i la creixuda del nivell de la mar.

Pel que fa al concepte "refugiats climàtics", no és fins al 1985 que irromp en els fòrums internacionals a través de Lester Brown, fundador del Worldwatch Institute, considerat el padri del

terme «refugiats mediambientals». Data en la qual es produeix la gran sequera sahariana, quan apareix recollit per primera vegada en l'informe «Els refugiats mediambientals», escrit per Essam El Hinnawi, per al Programa per a les Nacions Unides per al Medi Ambient. El PNUMA va intentar un major acostament a considerar a les poblacions que fugen per raons climàtiques com a refugiats ambientals, però això no va conduir a un estatus legal internacional.

A partir de l'acostament de les Nacions Unides per categoritzar als refugiats climàtics, alguns experts consideren que els desplaçats mediambientals són refugiats i advoquen per l'ampliació de la definició de la Convenció de 1951 sobre els Refugiats per incloure d'aquesta manera als desplaçats mediambientals; altres criden a l'adopció de nous instruments per a concedir-los una protecció similar a la dels refugiats; i també hi ha aquells que consideren que qualsevol noció sobre l'existència de refugiats mediambientals i la seva necessitat de protecció similar a la dels refugiats és exagerada, amb un rerefons polític mediatitzat i molt perillós per al tradicional concepte de refugiat. És aquí quan sorgeix el debat.

A més, el refugiat mediambiental no es troba dins de l'àmbit de protecció jurídica de la Convenció de 1951 perquè la definició de refugiat establerta no dona marge al reconeixement dels «refugiats mediambientals». Existeixen, també, serioses dificultats a l'hora d'acomodar la categoria de desplaçats mediambientals en el marc de la Convenció relativa a l'Estatut dels Refugiats.

El 1987, el president de les Maldives, Maumoon Abdul Gayoom, en un discurs històric celebrat davant l'Assemblea General de Nacions Unides, va alertar que el canvi climàtic acabarà amb la seva nació i moltes altres en similar situació i per tant repercutiria en un increment de desplaçaments per causes climàtiques. Ja des de llavors es podia palpar la necessitat d'actuar i pensar en les persones que es veuen en l'obligació de desplaçar-se i, per tant, en la necessitat d'atribuir-los un estatus que els atorgui més drets com el de refugiat.

Aquest fet va suposar un punt d'inflexió, ja que, el març de 2008, el Govern de les Maldives, treballant en estreta col·laboració amb una sèrie d'estats insulars i amb el suport de més de 70 països, va presentar una resolució sobre el canvi climàtic i els drets humans a Consell de drets humans de les Nacions Unides a Ginebra. Amb ella, es convidava a l'Oficina de l'Alt Comissionat per als Drets Humans a aprofundir en l'estudi sobre la interrelació entre els drets humans i el canvi climàtic. Aquesta iniciativa pionera i innovadora intentava traslladar al debat teòric i a l'aplicació normativa i operativa de la legislació internacional dels drets humans el discurs sobre el canvi climàtic i els seus efectes sobre els moviments de població. La situació del 2008 era ja molt més greu del que ja es presentava a la fi dels 80 de manera que la urgència per posar-li fi a la problemàtica tant mediambiental com humanitària era ja una necessitat.

A l'octubre de 2015 es va crear una altra iniciativa, una Agenda per a la Protecció dels Refugiats que va ser adoptada per 109 Estats a Ginebra, Suïssa. Això reuneix els resultats d'una sèrie de consultes regionals intergovernamentals i reunions amb la societat civil organitzades per la Iniciativa Nansen en el context del desplaçament transfronterer relacionat amb els desastres.

En aquest mateix any, la sentència del cas *Ioane Teitiota* en què se sol·licita l'estatus de refugiat climàtic i que l'Estat de Nova Zelanda denega la seva sol·licitud, obliga al Comitè de Drets Humans de Nacions Unides a pronunciar-se per primera vegada i reconèixer la relació entre el canvi climàtic i la necessitat de protecció internacional. Aquest fet obre la possibilitat d'una interpretació extensiva dels estàndards internacionals existents en l'àmbit dels drets humans i de la Convenció de Ginebra que pot donar lloc a una protecció internacional a desplaçat o refugiat climàtic.

En l'actualitat, ja estem assistint a la gènesi de la formulació de nous drets vinculats a l'impacte mediambiental en la població, tal com l'POIM, el Comitè Permanent entre Agències de l'ONU,

l'Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als drets Humans i l'Alt Representant de les Nacions Unides per als Refugiats estan reclamant. L'avanç més important en aquesta direcció ha estat la recent aprovació de la Convenció Africana per a la Protecció i l'Assistència dels Desplaçats Interns (Convenció de Kampala) de 13 d'octubre del 2009.

Tot i això, tenint en compte l'absència d'un consens internacional en la matèria, els diferents països s'han vist en la necessitat d'actuar dins de la seva legislació nacional com és el cas de Cuba, l'Argentina, Veneçuela, ja que acullen les víctimes de catàstrofes naturals; o com Finlàndia i Suècia, que preveuen un mecanisme de protecció en la seva legislació.

Des de la dècada de 2010, les catàstrofes naturals ja han obligat a 27 milions de persones a abandonar les seves terres, deguda en part a la pujada del nivell de la mar, la desertificació i l'escassetat d'aigua, que provoquen tempestes i greus sequeres en algunes regions del món i tràgiques conseqüències humanitàries. El canvi climàtic està evolucionant i és incert en els pròxims anys. El desconeixement de la seva evolució repercutirà en les futures migracions que evolucionaran en funció d'aquests canvis i

catàstrofes. Les condicions de vida evolucionaran amb aquests canvis, posant en perill la qüestió de la seguretat alimentària, l'accés a l'aigua i les terres agrícoles, de manera que està en joc no només una qüestió mediambiental sinó humanitària i geopolítica que suposarà un punt d'inflexió. És ja una realitat que la gent no té més remei que fugir per sobreviure i aquesta migració forçosa augmentarà considerablement en les pròximes dècades.

Tot i que és ben cert que persisteixen crítiques pel que fa a el concepte de "refugiats climàtics", resulta inajornable establir una relació entre el canvi climàtic i la mobilitat humana. Per això, cal revisar el concepte de "refugiats" establert per la Convenció de Ginebra l'any 1951, ja que la realitat actual és considerablement diferent i l'emergència climàtica es col·loca en el centre de les nostres prioritats. Redefinir el concepte de refugiats implica incloure noves realitats socials com és la mobilitat forçada per causes climàtiques. Si obviem la necessitat de protecció d'aquelles persones afectades per l'emergència climàtica, deixarem abandonades a una gran part de la població que s'enfronta cada dia a les adversitats del canvi climàtic i que, malauradament, suposa una realitat en auge.

Paola Bucero Lanzi

Estudiant d'Estudis Europeus i Internacionals amb Especialització en Cooperació Euromediterrània en la Universitat d'Aix Marseille i en practiques a l'ANUE.

Helena Ripollés Rodríguez

Estudiant de Drets Humans, Democràcia i Globalització a la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) i en pràctiques a l'ANUE.

Fonts:

- AFP. (2009, 19 desembre). *Le bilan décevant du sommet de Copenhague*. Le Monde. https://www.lemonde.fr/le-rechauffement-climatique/article/2009/12/19/la-bilan-decevant-du-sommet-de-copenhague_1283070_1270066.html
- AFP. (2016). *Réfugiés climatiques, la crise du siècle*. L'Humanité. <https://www.humanite.fr/refugies-climatiques-la-crise-du-siecle-626101>
- Andrieux, S. (2009). Comment appréhender les migrations climatiques forcées? Cairn. Info. <https://www.cairn.info/revue-regards-croises-sur-l-economie-2009-2-page-45.htm>
- Cedidelp & Merville, S. (2016, 23 març). *L'épineuse question des réfugiés climatiques*. Ritmo le changement par l'info. <https://www.ritimo.org/L-epineuse-question-des-refugies-climatiques>
- Legoux, L. (2010). *Les migrants climatiques et l'accueil des réfugiés en France et en Europe*. Cairn.Info. <https://www.cairn.info/revue-tiers-monde-2010-4-page-55.htm>
- Nansen Initiative. *Agenda pour la protection des personnes déplacées au-delà des frontières dans le cadre de catastrophes et de changements climatiques*. Platform on Disaster Displacement. <https://disasterdisplacement.org/portfolio-item/nipa-fr>
- Redacción. *Quelle protection pour les réfugiés climatiques?* Espor d'Asile. http://www.espoirdasile.org/artc/Quelle_protection_pour_les_refugies_climatiques_/969/fr/article/
- Solà, O. (2012). *Desplazados medioambientales. Una nueva realidad*. Deusto Digital Instituto de Derechos Humanos Pedro Arrupe. <http://www.deusto-publicaciones.es/deusto/pdfs/cuadernosdcho/cuadernosdcho66.pdf>
- Solanes, A. (2021, 15 gener). *Desplazados y refugiados climáticos. La necesidad de protección por causas medioambientales*. Anales de la Cátedra Francisco Suárez. <https://revistaseug.ugr.es/index.php/acfs/article/view/15534/15813>
- Zeghib, H. (2012). *Les réfugiés environnementaux*. Hommes & migrations. <https://journals.openedition.org/hommesmigrations/939>

Publicat per:

Asociación para las
Naciones Unidas
en España
United Nations Association of Spain

Via Laietana, 51, entlo.3ª. 08003 Barcelona
Tels.: 93 301 39 90 – (31 98) Fax: 93 317 57 68
e-mail: info@anue.org

Amb el suport de:

**Generalitat
de Catalunya**

* La Revista de l'ANUE no fa necessàriament com a seves les opinions expressades pels seus col·laboradors.